

KUSTBON

Nr 2 Årgång 29

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Juni 1972

Foto G. Selling. Nord. museet.

Efter midsommar börjar slåttern. Runö 1923.

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner

Ansvarig utgivare: *Hugo Mickelin*

Redaktör: *Viktor Aman*

Redaktionssekreterare: *Lars Broman*

I redaktionen: *Alf Heldring, Alex. Samberg, Alex. Treiberg*

Red. och exp. Eknäsvägen 2, 112 64 Stockholm

Kustbons postgiro: 19 72 07-4. Tel. 56 16 37

Utkommer 1972 med fyra nummer

Prenumerationspris 1972 24 kronor

Annonspis: 1/1 250:—, 1/2 130:—, 1/4 65:—
1/8 40:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 10 kr

Dödsannonser 60 kr.

Stockholm 1972. Bröderna Lagerström AB

SOV:s årsmöte

ägde rum lördagen 8 april i Arbetsledarhuset, Drottningholmsvägen 7 i Stockholm. Ett halvt hundratal medlemmar hade sökt sig till den nya möteslokalen och fyllde den. Föreningens ordförande Hugo Mickelin öppnade mötet. I sitt anförande erinrade han om de medlemmar, som under året gått bort; bland dem en av de trognaste, Olga Hallberg, jordfäst just denna dag. Unisont sjöngs "Jag lyfter mina händer".

Förhandlingar följde och fortskred som de brukar. Det tycks vara ett bra gäng, som vi har fått i spetsen för vår förening. Styrelsen och byggerådet har under året visat en imponerande vilja och handlingskraft. (Se verksamhetsberättelsen!) Styrelsen omvaldes naturligtvis med tacksamhet; likaså revisorerna.

Medlemsavgiften höjdes till 20 kr, men först fr o m 1973. Nya medlemmar kommer knappast till (utom de som av misstag betalar bägge inbetalningskortet i Kustbons julnummer), men samtidigt kan man fastslå att det är en trogen skara som stöder föreningen genom åren: ingen faller ifrån utom genom döden.

Kaffe dracks för 8 kr per mun och man trivdes gott. Ingvald fick en välvuxen skinka för bara 1:50, och det var rättvist, för det var lotteri.

Det meddelades, att Riksföreningen i sommar anordnar sällskapsresa till Leningrad, Narva och Reval.

Lars Lindström visade en svit av utmärkta bilder från Galileen och Oberammergau, samlade kring passionstemat.

Modersmålets sång till slut.

V A

En by

Husen stod tätt. Tätt umgicks folk och fä. Kort mellan gårdar och mellan människor. — Klungbyn var en levande enhet för trivsel och för träta, för svettig arbetsvecka och för lördagsbastu, för bortfärd och för hemkomst, för födelse, bröllop och begravning.

Detta kunde sägas om vilken by som helst i svenskbygden, men vi har som exempel valt Sviby, som har gemensamma drag med andra byar men även särdrag och som i dagarna för fyrtio år sedan drabbades av stor olycka.

Vilka bodde i byn? Vart tog de vägen?

Åren har gått och vi sitter slutligen och ser i minnet händelsernas långa filmremsa vindla förbi. Där träder de fram ånyo, de som levde sitt liv i byn, de som for långt västerut och stannade där, de som fördes långt österut och inte kom åter, de som dog hemma och blev begravna, de som flydde över vattnet men inte kom fram och de som nu bor i Årsta eller Bagarmossen. — En by.

Innehåll

	Sid
Årsmöte	2
Sviby av <i>Hugo Mickelin</i>	4
Anton Vesterberg 75 år av <i>Alex. Samberg</i>	8
Herrgårdsbyggnader. <i>Bokanmälan av V. Aman</i> ..	8
Konses re kuda av <i>Herbert Lagman</i>	8
8 000 estlandssvenskar 1931 av <i>Allan Ingelsson</i> ..	10
Fisket på Ormsö av <i>Johan Engdahl</i>	15
Täm somare ... av <i>Alex Samberg</i>	16
Ormsö — Hapsal av <i>Hans Mickelin/A. Samberg</i>	16
Årsberättelse	17
Avlidna	18
Bemärkelsedagar	20

Till

KUSTBONs prenumeranter

Pren.avgift kr 24:—

Postgiro 19 72 07-4

SOV's medlemmar

Medlemsavgift kr 15:—

Postgiro 35 13 11-6

Vi ber få rikta en vädjan till alla dem som ännu ej erlagt rubr. avgifter för år 1972. För att slippa de extra kostnader och det kamerala arbete som är en följd av individuella påminnelser hemställs om inbetalning utan ytterligare dröjsmål. Glöm inte att skriva namn och adress på både Mottagar- och Arkivdel på Postens inbetalningskort!

Med tack i förväg

Redaktionen

SOV's styrelse

Ordföranden talar

Det gäller
skinkan

Årsmöte 1972

Foto Ragnar Treiberg

Roligt
att träffa
Katarina.

ESTLANDSSVENSK HEMBYGDS DAG

hålls söndagen den 27 augusti 1972 med början kl. 11.00 i Björknäspaviljongen, Herrgårn, Klinton, Värmdö.

Dagens motto: Estlandssvensk sjöfart och fiske
Huvudtalare: Sjökapten Ingvar Westerby

Anföranden

Musikuppträdande av Tor Bergner

Allsång

Rågöbornas folkdanslag uppträder — numera traditionsenligt.

Utställning av bilder och föremål från estl-svensk sjöfart och fiske.

Lotteri m. m.

Inträdesavgift, som omfattar lokalhyra inkl. kaffe och servisavgift samt för barn saft, bröd och småkakor —

Vuxna kr 13:—

Barn kr 7:—

Buffé med läskedrycker, öl och smörgåsar.

Alla hjärtligt välkomna!

Styrelsen för
Svenska Odlingens Vänner

när det gäller

Industrifoto

Reklamfoto

Reportage

Reprofoto

Flygfoto

Tekniskt foto

Arkitektur

Film och AV

RAGNAR TREIBERG
FOTOGRAF

FOLKUNGAVÄGEN 12
175 30 JÄRFÄLLA
TEL. 0758/343 44

Hugo Mickelin

SVIBY — MIN BARNDOMSBY

Hågkomster hemifrån — uppföljning i Sverige

*Och jag hörde gamla sånger
komma åter hemifrån
och av det ljus jag drack
blev själen stor och ung
Och alla gamla, gamla trån
och alla glänsande strån
de sjöngo in mig i min
barndoms gröna by.*

(Ur boken om Dan Andersson — av Anne-Marie Odstedt, 1965 Tiden-Barnängen)

Vi upplivar vårt minne genom att erinra oss att Ormsö är beläget mellan Dagö och Nuckö, fågelvägen drygt en mil från Hapsal — staden där estlandssvenskarna gjorde sina affärer i så gott som allting. Vi minns även Hapsal som staden, där en del av vår estlandssvenska ungdom fick fortsatt utbildning efter hemmaskolan.

Historikerna säger att enligt en förteckning över Ösel-Vikbiskopans besittningar på 1550-talet skulle tre "svenska land" ha existerat i Estland: Ormsö, Nuckö och Eyland (Rickul-Sutlep). Varje "land" var uppdelat i två vackor. En "vacka" omfattade ett flertal byar och gårdar.

På Ormsö hette de två vackorna VÄSTERVACKAN och ÖSTERVACKAN. Enligt sägnen var de äldsta byarna på Ormsö Kyrklätt, Borrbby och Saxby. Sedermera tillkom andra byar bl a Sviby. Denna by tillhörde Östervackan och var min barndomsby; om den kommer denna uppsats att handla.

Russwurms historisk-etnografiska avhandling från år 1855 uppger, att svenskarna på Ormsö innehade 80 hakar i 13 byar. — Vid överflyttningen till Sverige lämnade ormsöborna kvar 18 byar.

Russwurm har många namnformer på "min" by, såsom Schwyby, Svyby, Suvby, Sweby och Swiby (av svia, svedja — genom brand "urbar machen"). Russwurm anknyter även namnet till Svealand (Svit-hiod) och till byn Svía i Wallentuna.

En stor by

Byn var störst på Ormsö med hänsyn till antalet invånare men hade icke på långt när den bördigaste jorden. Det var därför man förenade jordbruk med fiske och sjöfart.

Befolkningsstatistiken förtäljer oss följande:

Vid revision 1834 hade Ormsö 1.742 invånare. Sviby hade 326, av vilka 40 var registrerade som ester. År 1850 var motsvarande siffror 1772 resp. 286, varav 70 ester. 1881 var det 1.825 svenskar på ön.

I befolkningsstatistiken under Estlands självständighetstid finner vi följande betr. invånarantalet på Ormsö och i Sviby:

År	Antal invånare på Ormsö	I Sviby	Därav ester i Sviby
1922	2.395	Uppgift saknas	Uppgift saknas
1934	2.547	352	68

Lite om skolor

Kulturellt var Sviby i täten i "begynnelsen" genom att år 1877 etablera sin egen folkskola. Skolhuset har stått på mark som tillhörde gården Tomasa — ett stenkast från min födelsegård.

Ett par ord om denna historiska skola.

Den förste läraren hette Johan Johansson Lindström, född den 13/8 1854 i Borrbby på Hindersgård, död i Hapsal den 11/9 1929.

Denna kulturbärande genomgick 1873—1876 seminariet i Paslep. Han verkade framgångsrikt i Sviby i 11 år men måste till följd av russificeringen — som den grekisk-ortodoxa kyrkan bedrev genom att locka och tubba folket till sig — nedlägga arbetet. Skolhuset blev sålt och Sviby miste sin första och sista folkskola.

Efter det skolan stängts bosatte sig läraren i Hapsal och ägnade sig åt sjöfart men återvände år 1919 till sin födelseby Borrbby, där han igen fungerade som lärare ett par år.

Hos hans sonhustru har sedermera undertecknad och många andra ormsöpojkar varit inackorderade under skolgången i Hapsal. — Se även Kustbon nr 1 sid 7!]

Byn presenterade nästa inslag i "det kulturella" först år 1928, då Svibypojken Anders Nyman (f 1904) utexaminerades som folkskollärare i Nykarleby i Finland.* År 1932 blev undertecknad student i Hapsalskolan. Anders Stenholm från byn följde efter år 1937 och fortsatte. Han är i dag den ende akademikern, som Sviby kan redovisa hemifrån.

År 1941 mottog Sviby Alexander Nyholm och Lars Slät-Sarberg som studenter.

* Från Nykarleby medförde han sin blivande fru Ragnhild (född Högnäs 1907). I den andra deportationsvågen sommaren 1941 följde familjen med. Ragnhild med barnen kunde återvända från Harku i Estland, medan Anders med sina manliga ödeskamrater fick fortsätta till det kalla landet, där han lär ha dött redan 1943.

Över Finland kom Ragnhild till Sverige efter den allmänna överflyttningen. Hon avled 1956. De tre pojkarna Börje Anders, Svante Bengt och Bo Erik bor här med sina familjer.

Sviby gamla brygga

Sviby brygga

Hamnbyn Sviby var i regel den första kontakt som resenären utifrån fick med Ormsö, och ormsöbon själv tog sig till Sviby för att på båten fara över till stan — Hapsal. Åtskilliga ormsöbor seglade dock till stan med egna fiskebåtar.

Undantag: Sen höst och tidig vår var Hosby eller Norrby många gånger "en hjälpare hand" genom att dessa byar låg närmare öppet farvatten och närmare stan. Färder i "istid" över Hosby eller Norrby togs emellertid ej för nöjes skull utan endast i nödfall och i regel med postmannen vandrande som färdledare.

Var det "sjösäsång", flöt trafiken Sviby—Hapsal mycket tillfredsställande utom under de år då den första motordrivna passagerarbåten "IMATRA" brukade ligga och torrhosta under färden.

Fram till 1933 fick resenären stappla i land på en "hängbrygga" — en konstruktion, som min far Lars och hans bror Hans åstadkommit, när "Gärdesen" startade linjetrafik med segelbåt före tjugotalet. Ofta var det förenat med fara för livet att längs en sådan brygga ta sig fram. Att lasta och lossa gods var nästan omöjligt.

På denna primitiva brygga promenerade även vår nuvarande kung H. M. Gustaf VI Adolf, när han den 3 juli 1932 besökte Ormsö som kronprins. — Jag stod alldeles bredvid, när kommunalnämndens ordförande hälsningstalade "ur mössan". (Manuskriptet fanns där.)

Nya tider stundade även för resenären till och från

Sviby. Den primitiva bryggan brast en marknadsdag under sin tunga börda, varvid många människor hamnade i vattnet. Då vaknade Sjöfartsförvaltningen och arbetet med en riktig brygga påbörjades. Till historien hör, att bygget utfördes av öns arbetslösa med anslag från staten. Det var vintern 1933. Undertecknad, som efter studentexamen var arbetslös, arbetade vid brobygget och vi fick 1 krona 30 cent per dag. Bland "kollegerna" minns jag två ormsöbor, som på grund av arbetslöshet i Sverige återvänt hem.

Branden

Året innan Sviby genom tillkomsten av en riktig brygga blev "hamnstad" för Ormsö, inträffade en fruktansvärd eldsvåda i byn. Det var måndagen den 13 juni 1932, då 21 gårdar blev lågornas rov och då 1/3 av byns invånare blev husvilla. Öns brandkår var så gott som obefintlig. Brandkärer från Nuckö och Hapsal hjälpte till att begränsa förstöringen. Efter denna händelse fick ön en mycket aktiv brandkår, som från 1937 leddes av undertecknad.

Enligt uppgift var eldsvådan i Sviby den största som timat i hela Estland sedan 1914. Ingenting kunde räddas ur de brinnande husen. Byggnader, husgeråd och redskap gick till spillo.

Snabbt började dock återuppbyggnaden; ekonomiskt stöd fick de drabbade genom den hjälpaktion med insamlingar, som startades av kommunalförvaltningens hjälpkommitté. — Vi hade då Tomas Friberg som kommunalsekreterare och Lars Broman som vice sekreterare.

Efter branden.

Anders Stenholm

Storskifte

Branden medförde även ett nytänkande inom jordbruket, ett steg från småtegar till storskifte. Man insåg nu, att bosättningen med gårdarna tätt inpå varandra innebar olägenheter, inte minst med tanke på brandfaran. Man ansåg därför att återuppbyggandet skulle ordnas så, att ägorna skiftades och bönderna skulle lägga sina gårdar inom sina nya ägor.

Hur var Svibys och öns gårdar uppdelade före den stora eldsvådan? — Alltjämt i en mängd småtegar, ända till 50—60 stycken per hemman. Imitten på tjugotalet hade visserligen enstaka röster höjts för att tegsystemet skulle ersättas med enhetliga hemman, men största delen av befolkningen var ej mogen för detta steg. De mest klarsynta torde Kärrslättborna ha varit, som 2—3 år före Svibybranden hade kontaktat lantmäteristyrelsen för omstyckning av småtegar till tidsenliga jordbruk. Med anledning av branden kom dock Sviby först till att anlita lantmätare, som anlände till byn strax efter branden. Återuppbyggnaden, som kom i gång tämligen fort, kunde därför i en hel del fall ske på de nya ägorna utanför byn. (Förhållandet kommer att framgå av beskrivningen av gårdarna längre fram i denna uppsats.)

Genom att ägorna skiftades, åstadkom man stora framsteg i jordbruket såväl i Sviby som i andra byar, dit nydaningen successivt övergick.

En vandring genom byn

När jag nu övergår till att i minnet vandra från gård

till gård, samtidigt som dess forna ägares data noteras, kommer det att ske efter det geografiska läge som resenären från sjön såg gårdarna vid vandring från bryggan genom byn mot Hullo — öns centrum — till.

Från hamnen, över gårdet genom Näs-gårda — bebyggelsen tar sin början vid Erjasa, där "strandvägen" slutar. Där börjar gatan, som var huvudgata och ledde genom byn, förbi nybyggelsen i Boskogen, bortom Kärrbackan fram till öns centrumby Hullo. På ömse sidor om gatan skyntade trädgårdarna och de rödmålade stugorna. Boningshuset stod i regel på avstånd från ladugård och övriga byggnader. Som sed var, sopades gatorna på sommaren varje lördagskväll. Till helgen tog man hem björklöv och blommor från ängen.

Pojkarnas mötesplats på kvällarna var mitt i byn på "torget", utanför Simasa. Flickorna satt i sina kammar och på sommaren i sina sommarhus, spelade gitarr och sjöng, tills pojkskaran kom och delade "husets" lilla golvyta, medan den stilla natten sänkte sig över den sommardoftande, sovande byn.

ERJASA. Ägare Johan Nyholm, f 1883, d 1965 och hans hustru Gertrud, f 1884, d 1960. Sonen Anders mobiliserades till Ryssland. Dottern bor i Sverige.

LARASA. Till vänster om Erjasa låg detta hemman, vars huvudbyggnad kunde räddas vid den stora eldsvådan, men eldflammorna nådde stallet tvärs över från andra sidan byn och det brann ner. Ägaren Johan Slät, f 1886, dog 1968. Sonen Johan mobiliserades och sönerna Anders och Lars Sarberg med familjer bor i Sverige.

*Här börjar den egentliga byn.
Berget. Till höger Erjasa.*

Foto E. Kirchhoff.

GÄRDESA. Till höger om Erjasa och till höger om berget låg denna gård — mitt barndoms hem. Fadern Lars f 1884, deporterades till Sibirien 1949 med mor Anna, f 1883, återkom till byn 1953 och dog där 1959. Mor kom till Sverige 1959 och dog här 1966. Bror Alexander mobiliserades.

BERGASA. Den egentliga ägaren till detta hemman var sedan slutet av tjugotalet bosatt på fastlandet. Vid den stora eldsvådan 1932 var Hans Grundsten med familj bosatt på hemmanet. (Deras nya gård byggdes upp senare — se längre fram Ni-Bentasa!) När elden hade nått fram till Bergasa, fick vinden en annan riktning.

TOMASA. På denna gård har Sviby skolhus stått. Hemmansägaren Anders Jonell, f 1896 och hustrun Agneta, f Wikström 1896 bor med sonen Alfred i Stockholm.

JOBBESA. Ägare Johannes Backman, f 1887, d 1971 och hans hustru Gertrud, f 1884 d 1959. Flera barn bor i Sverige med familjer.

ILHMASA. Johannes Massalin med familj och mor Katarina, f 1896, bor i Stockholm.

MIKASA. Ägare Hans Mickelin, f 1884, d 1964 och hans hustru Lena, f 1880, d 1960. Barnen med familjer i Sverige.

PEDASA. Ägaren Alexander R Emmelman, f 1890, vars far var inflyttad måg från Nuckö, dog 1962. Hustrun Maria, f 1890 d 1964. Dottern Katarina bor med familj i Sverige. Under tsartiden hade gården tillhört postmannen Müller, vars sista ättling Otto var en älskvärd sällskapsmänniska — kypare från tsartiden i Hapsal — en fiskarkompis till mig i början av trettio-talet. Han dog i hög ålder i mitten på trettio-talet.

JOBBES-MASSA. Ägare till hemmanet var inflyttade Telliskivi, som sålde gården till österrikaren Vollrath, vilken efter storskiftet fick Nygerdaområdet mellan Sviby och Rälby som hemman. Där startade han en rävfarm i mycket stor skala.

NEAGÅRSA. Familjefar Anders Moll dog före överflyttningen till Sverige. Hans änka Maria, f 1886, dog 1971. Barnen i Sverige.

GALGÅRSA. Änkefru Gertrud Lundkvist, f 1871, d 1956.

SIMASA. Släkten Anders Murman. Dottern Maria,

f 1900, till Sverige och dog här 1949. Hennes bror Johan mobiliserades. Denna släkt har alltså dött ut.

TINESA. Hemmansägaren Lars Grundström, född den 20/2 1886, bor som äldste representant för byn i Enskede. Hans första hustru Agneta, f 1898, dog 1947. Han är nu gift med Maria Nyblom från Diby.

NIBONDASA. Beck var familjenamnet på denna gård. Från Borrby kom Österlin som måg till halva hemmanet. Efter storskiftet flyttade denna del av gården ut till Sergerda. Ägaren Anders Österlin, f 1897, och hans nuvarande hustru Katarina, f 1905, bor i Stockholm.

Den andra delen av hemmanet Beck representerades i Sverige av systrarna Gertrud, f 1873, d 1957 och Agneta, f 1885, d 1967.

HANASA. Hemmansägare Hans Appelblom, f 1889, d 1946; hans hustru Maria, f 1889, d 1966. Barnen bor i Sverige med sina familjer — utom sonen Johan, f 1916, som kom hit på trettio-talet och dog 1965. Yngsta flickan, Lydia, nådde aldrig det nya hemlandet. (Se vidare u. "Sjosa"!)

Brodern till Hans, poliskonstapel Johan Appelblom, stationerad i Rickul och senare gift med Maria Timmerman från Klottorp, emigrerade till Kanada och dog där för några år sedan. Änkan Maria och dottern Elna bor i Stockholm.

En bror Anders, f 1893, blev måg hos Norjasa (Wikström) och bor med sin hustru Maria, f 1894, i Stockholm.

Den yngsta brodern Lars, sjöman, bosatte sig vid Torslanda utanför Göteborg långt före andra världskriget och bor där alltjämt med familj.

BROASA. Hemmansägare Hans Appelblom, f 1885, d 1966; hans hustru Katarina, f 1887, d 1959. Den äldste sonen Anders med familj omkom vid flykten till Sverige i början av 1944. Övriga barn med familjer bor här. Näst äldste sonen Johannes mobiliserades.

PETESA. Hemmansägaren Johan Appelblom, f 1893, blev änklingshemma. Äldste sonen dog hemma. De två andra sönerna med familjer bor här. Johan är en mycket kunnig och beläst jordbrukare och var mycket aktiv när öns brandkårsväsen organiserades. Han är alltjämt aktiv att sköta sitt hemman på Ekerö.

Forts sid 12.

Anton Vesterberg

75 år den 5 juni

Ordförande vid SOV:s 50-årsmöte i Saltsjöbaden 1959.

”Så har ett nytt solvarv inletts. Talet 1972 verkar sympatiskt. Det är länge sen det fanns en tvåa med i årtalet — hela 10 år”. (Ur ett brev av A. V-g till undertecknad, daterat den 12 jan. 1972.) Ja, det var länge sen det fanns en tvåa med i årtalet — efter varje 10-årsperiod har den funnits med, ja, en gång t. o. m. två tvåor. Det var det året, när A. V-g jämte några andra ifrån svenskbygden i Estland skrevs in vid Folkskoleseminariet i Nykarleby i Finland. Såväl 2-or som andra siffersymboler har markerat tidens gång för Anton Vesterberg. Vist minns han året 1915 i Korkis. Det var då A. V-g första gången dök upp innanför min horisont, och det var då det började, ”det stora äventyret”. — Hela livet som ett spännande äventyr. — Det var Joel Nyman, som då var lärare i Korkis, och hos honom bodde A. V-g en tid. Joel Nyman, denne fantastiske man, som alltid tog genvägar genom milsvida skogar och visträckta ängsmarker, när A. V-g i hans sällskap fick fotvandra från Korkis till Höbring och Nuckö! Och märk väl: *Joel Nyman kom alltid rätt!* Men första världskriget pågick, och Joel Nyman blev inkallad till krigstjänst. Då fick A. V-g rycka in som lärare i hans ställe. Och nu hände det säregna, att V-g, som vid den tiden ännu ej var så väl insatt i estniska språket, fick anlita handelsmannen i byn Irja (Jüri) Vinter som mellanhand vid alla kungörelser och cirkulär till byborna. V-g skrev först allting på ryska, vilket sen handelsmannen Vinter översatte och skrev ut på estniska. Han hann också vara rysk soldat en tid under första världskriget. Så blev det sommarkursen i Uppsala 1920 och möte med Kaleb Andersson och därefter seminarietiden i Nykarleby i Finland. Det blev lärargärning i Höbring skola i Rikull under många strävsamma år. — Och sedan? Ja, allt detta som sedan hände, när ridån hade gått ned, det är som en osann syn. Det är som en syn av en bygd, som icke mera är en bygd. Det var tyst i Höbring, när jag en tidig sensammarmorgon cyklade genom Höbring på

väg till Korkis. Några svalor satt på telefontrådarna utanför Höbring skola. — A. V-g själv hade under tiden redan hunnit bli lärare på en skola i Sverige.

Och vad mera har jag att framhålla i denna mycket korta resumé? — Den enda lilla present jag har vid ett tillfälle som detta, är min känsla av ödmjuk och uppriktig tacksamhet. Jag har att tacka för besöket i Skrikebo, Döderhult sommaren 1953 (ett besök, som har betytt mycket för mig) och för resan till Öland till vår gemensamma vän L. von Pahlen samma gång. Jag har att tacka för de många vackra breven, för lugnet och för harmonin i tankegången. Jag har att tacka för kärleken och sinnet för blommorna och naturen. Jag har att tacka för musiken och för ett allt överस्कuggande intresse för ett eget och prydligt hem.

Den första söndagen i Nykarleby deklamerade vi ”Morgonsång” av Z. Topelius i lingonskogen utanför staden. Vi var som drömmande då. Det var det året, när det fanns två tvåor i årtalet. Det är länge sedan. Mycket har vi förlorat, mycket har man tagit ifrån oss — men icke drömmen. Den var för bra. Den rådde övermakten icke på. Anton Vesterberg! Såsom drömmande också nu, när åren har blivit sekel.

Alexander Sämberg

Herrgårdsbyggnader i slutet av 1600-talet

”Herrebyggningen. Ett gammalt huus, hwaruti till w. handen ingåendes een stugu, med 3ne dörrar, ... 3 fönsterluffter, deruthi 8 söndrige fönster, een swart kackell ugn, een säng, ett rundt bord, än ett lijttet slagbord, ett winkell skåp och 2ne fastslagne bänckar; Här frammanföre 2ne endecammare, den eena med een lufft, derutj 2 fönster, een säng och ett bord, den andra utan fönster, med ett bräde cantor, hwarest dörr och hengen med låås under till een källare, och derjempte ett gammalt affträde finnes; Till högre handen uthur förhuuset 2ne Endecammare, med dörrar, hengen och krampor, utan fönster, samt i den ena een lijten gammall flijssugn; i förhuuset een god behållen muhrat skorsteen, med dörrar till bägge sijdor, een dubbell dörr med 2 par gångjern och klincka; Ett lijttet affkuur eller kiöckscammare, med dörr och hengen, under ett gammalt mäst förruttnad brädaak, hållandes detta huset i längden 17 f. och bredden 5 f.”

Så beskrives Rickul herrgård 1688 i de besiktningsprotokoll, som upprättades i samband med den stora godsindragningen under Karl XI:s regering. De byggnader som beskrivs i dessa akter, liknar inte mycket de ståndsmässiga herrehus, som började uppföras under det följande seklet. 1600-talets herrgårdar var oansenliga boningar och skilde sig till sin art inte väsentligt från böndernas gårdar: de var bara större (vanligen 8—15 famnar långa, 3—6 f breda), hade alltid en murad eller timrad källare under bostads-huset (kanske med lucka i ett hörn av stugan), hade i motsats till bondgårdarna fönster i somliga rum, hade ugn av grönt eller svar kakel och avträde i någon kammare. [Kakelugn och avträde förekom i Baltikum redan i slutet av 1500-talet.]

Dessa uppgifter är ett plock ur *Gustav Ränk: Die älteren baltischen Herrenhöfe in Estland* i Gustav Adolf Akademiens skriftserie, Uppsala 1971. Författaren bygger på de ovannämnda reduktionshandlingarna men även på andra källor och behandlar i första hand byggnadshistoria, byggt teknik, hustyper och deras användning på herrgårdarna. — Vi begränsar oss här till ytterligare några uppgifter om huvudbyggnaden, ”hofsbyggningen”.

Husen var av trä och nästan alltid i en enda våning. Av över 360 i handlingarna inventerade herrehus var endast 15 stenhus (av dessa 5 på Ösel och 5 i Läänemaa). Timmerväggarna i regel utan beklädnad men i undantagsfall klädda med bräder och rödmålade. [Rödfärg kom vid denna tid på modet i Sverige.] Taket var oftast av halm, torv eller näver, men ibland av bräder, spån, granbark eller tegel.

I 5 % av protokollen nämns en trappa framför ingången och ännu oftare en förstukvist.

Förstugan som man kom in i, var en intressant del av byggnaden. Förstugans bakre del utgjordes av köket. Golvet bestod av jord eller kalkflis. Över härden ”1 hwallder roof utan skorsteen”, står det i ett protokoll: på ett annat håll fanns ”1 hwalld roof med en genom taket uppgående skorsteen”. — Om en del av förstugan försetts med innertak, så fanns också en stege dit upp. Rökfånget kunde vara av flätat ris, tätat med lera (Ormsö 1648).

Byggnadstypen med förtukök var under medeltiden vanlig i Sydtykland och bredde sig därifrån ut mot öster och norr. Förstuköket bibehöll sig länge i boningshus hos estlandssvenskarna på Runö, Nuckö och Rågö och förekom även hos letter och litauer på 1800-talet. Själva det flätade, välvda *rov*et var ej brukligt i Tyskland.

Stugans (salens) ugn eldades från förstugan-köket. *Stugan* var i regel det enda rummet med uppvärmning, men i undantagsfall kunde kamrarna ha egen ugn (och egen skorsten). Stugan var vanligen försedd med golv av trä eller av ”huggna flisor” men ibland även ”som uthi bonderijorne med ler och jordgolf”. Väggarna bestod av nakna stockar, men ibland kunde de vara ”inartil med leer öfver allt beslagne”; även ”paneling på alla sidor” förekom och t o m ”grof fergat wäfw; witlimmat lärt” eller ”wäf överdragna och målade”.

Ugnens gröna eller svarta kakel är nämnda tidigare, det verkligt ståndsmässiga inslaget i *sätstugan*. Inredningen i övrigt bestod av ett par väggfasta bänkar i ett hörn, en eller annan stol samt ett matbord. Även sängar kunde finnas i stugan.

Dörrarnas gångjärn var verkligen av järn, men ibland nämns också *trähängen* och *träklunkor* — som hos bönderna.

Övriga byggnader var ett ”härberge” för förvaltaren, *folkstuga* för tjänstefolket och kanske särskilda hus eller rum för smeden, trädgårdsmästaren, ladugårdspigorna; dessutom bodar, utekök, bryggghus, bagarstuga, mjölkammare, jordkällare, osthus och — bondefängelse.

Herrgården var i regel omgiven av en inhägnad av trä. Utanför området låg ria, smedja och bastu.

Kålgårdar och humlegårdar var vanliga, även kryddgårdar och fruktträdgårdar. Vanligast var körsbärsträd, vanliga även äppel- och päronträd och ibland plom-

Herbert Lagman

Konses re kuda

Färr e tien, tå ja var lihhlor, brūka hālm-boa milla koma te Spitam. Vānlet kōmd dä mä än mōtor-bāt te Dēram vike, å fārr fār dä gingo via te bien hāldor te bōe, hått dä nō had ārand, brūka dä milla site ver āss mā å sprāk juttar å frā ått ni-hetor. Bāra tiklāst had dä vāldē brātēt, å sjā sprāka dā så fikst än man ānt lai fāta hāla dä sā.

Hālm-boa lēvd mäst frām tåsk-fiske. Hālmēn kalla dä fāre *vānn bakk*. Fāre he kalla spitam-boa å fālke frām ār bia dä fāre *vānbakse*. Ain gång had än makk opa nora vis, som ingen kund fāštā, kome te Hālmēn. Hālmboa vor ā-skrāftor å sā:

— Oi, oi, nai, än makk opa vānn bakk.

Opa nōda sia Hālmēn, tār som he sa fāle Ni-gronne vār, var där än mājak, Hālmbo mājaken. Ive-mann fāre mājaken var Konse, hāldor Kunze, som namne vist skrivast. Konse sprāka riks-svänsk å var vist frām Finlānd, hāldor var'n grall frām tisk hlāft. Om tjār hālm-boa had brātēt så had Konse tior nō. Ain āl-kann lai en esket drikk ōr fārr fār'n gikk, å tiklāst kamm en tå en visst än e had bruggest. Ett pār āl-kannar var ingeting fāre han te drikk ōr. Å live var stōt fāre en som opa än riftian āl-drikkar. Ain gång tå en had ite ver āss, vist kātt vālng mā klīmpar, sā en än en had ite duftet å frāsta klāpp mā hānde opa māgen, bāra han nāsta ānt lāngre mā hānde än te sia. He tänkt all-mann än e var rāt rōlet. Lite drōk-kendor var Konse nästan jamt opa. Å banas kund'n.

Ain gång, tå en skuld via te stān, laid'n ett rāt āle-blākke stāand ver āss. He stō tār bāk-fāre fāsta-dānna ett pār hāldor tri vikor, å ve mā ingre broān brūka tikoļ gā å skoā opa he-sa āle-blākke fāre he än e var så fāgot. Milla brūka ja grall draim omm'e. Noan mån timbla had ja fāe ain lihla nia sistor. Ain gång kam Hāndoş Jōsop, som tā biggd bāt rā mā Gamoņ e Dēram, än māre inn te āss fārr fār'n gikk ūt te Dēram. Ja bārja gista sprāk māi'en å sjā frāa en mā hāla lihhl sistra hett å hā stōr a vār gāle.

— Å, hān är snāt sā stōr som Konses rē āle-blākke, sa ja. Hāndoş Jōsop lō ått he, å baket sprāka en māng gångar omm'e tå en kamm te āss. Sālvor visst ja ānt hank fāre ana fālke lō āt he. Ja had jā mēd än lihhl sistra var just sā lāng som Konses rē āle-blākke.

Bāra hisa kōda var e Konses rē kuda som ja skuld sprāk omm. Som ja gāle nämnd var Konse vāldē nēden-dor āt ēļ, å ana starft drakk en mā så mike som en bāra fikk. Än e var stōra sind te drikk toļe-mođ än man jamt var dörrator e hūe, he visst jā all mann. Å he var mā klāt än toļe drikkas ānt skuld slūt gutt. Man had fār hēd huss e gikk mā drikkare å hāmm som āttošt tō dä. Allor kōmd te hālvete. Snāt bārja där mā gå juttar än Konse milla sō ”siner” å ana hļāş rakot, tå en var riftet drōkkendor. —>

monträd. Av bār odlades röda och svarta vinbär och någon gång krusbär. Stora trädgårdsälskare var släkten De la Gardie.

Bild- och kartmaterialet från denna tid är naturligtvis inte rikligt, men det som finns gör god tjänst.

V. Aman.

Allan Ingelsson

8000 estlandssvenskar 1931 lever på jordbruk och fiske

Baron Koskull: — Sympatierna för svenskarna är mycket stora här i landet, men turistströmmen föga strid. Lönerna låga över lag. Riksdagen har 8.000 om året.

Riksdagsman Westerblom: — Av 8.000 estlandssvenskar kan vi bara räkna 4.000 röstberättigade, och det räcker inte alls för mandat. Röstantalet är cirka 5.000 för mandat.

Turistchef Heine: — Mest lettlandare, finländare, tyskar, engelsmän och sovjetryssar som turister 1930. Blott cirka 1.300 svenskar.

— Vi har tyvärr mycket få förbindelser med Sverige och svenskarna, säger konsuln och baronen *A. Koskull*, då vi stör honom i hans ämbetsutövning i Reval en julidag nådens år 1931. Han bor i ett pampigt palats tillsammans med USA:s och Polens beskickningar. Det är en het julidag, och baronens dogg som ligger och solar sig i fönstret tycks av morrandet att döma vara föga trakterad av besöket. Men — även om hunden är det bästa hos människan, får hr hund finna sig. Journalisten viker inte för ett morrande. Ingalunda!

— Det är endast ett fåtal fartyg som gör regelbundna turer på Sverige, fortsätter baronen, och de som reser hit som turister gör konsulatet sällan den äran. Inte ens affärsmän, såvida det inte hakar upp sig i affärerna och juridisk hjälp fordras. Då hittar man! Pernau, Arensburg, Hapsal och Hungerburg är guterade badplatser, likaså vattnen kring Birgittas klosteruin, där paddelsport står högt i kurs.

Här i Estland finns en del rikssvenskar som varit bosatta ganska länge. De sysslar huvudsakligen med mindre affärsrörelser och hantverk. I västra delarna av landet och på öarna bor över 8.000 estlandssvenskar. De är ofta jordbrukare eller har jordbruk kom-

Tornhuset där turistbyrån är inrymd

binerat med fiske. De har t. o. m en egen tidning.

Sympatierna för svenskarna är synnerligen stora här i landet, och det talas än i dag om "die goldene Schwedenzeit", 1561—1721. Det man inte minst fäst sig vid i svensk historia är Karl XI:s reduktion, en uppskattad händelse i folkets erinran.

Estlandssvenskarna har egna folkskolor — 19 för närvarande — och en egen folkhögskola i Birkas på Nuckö, säger baronen vidare. Den allmänna bildningsnivån måste höjas, och jordbruks- och hushållningskunskap står på programmet.

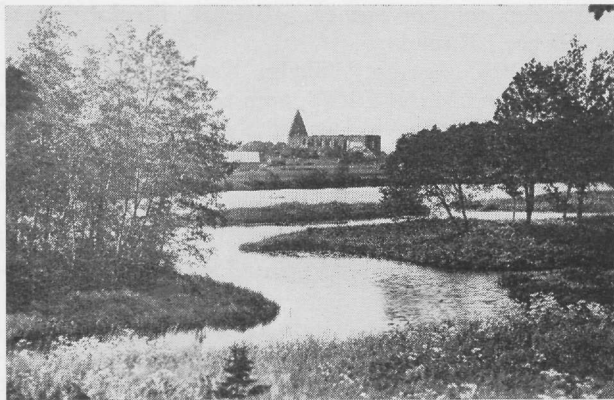
I höst öppnas också ett svenskt gymnasium i Hapsal, säger baronen. Det har tillkommit tack vare en donation av konsul Folke Bökman i Stockholm. Donationen lär uppgå till 25.000 svenska kronor, som ska fördelas på fem år. Men 5.000 om året räcker inte, även om man är sparsam. Andra måste träda till!

Såss had e sja kome ain gång. He had just vare ver påsk-tien. Konse sålvor å tjar hålm-boa had mā have brugge å had hålt tēl te drikk å stāmbo opa än ti. Ain nāt, tā Konse sålvor had vafte, had'n tae äl-kanna rā mā opp e måjaken, å tār had'n sjā sute å drökke å banast färe se sålvor. Tā en sjā had sute tole-mōd än ti had'n rāka skoa opp, å såss had'n sitt ain stōra rēa kudo, som had stāe uta-färe måjaks finstre. Hāla mōd hān kund stā tār opp e luft'n had'n änt kund begrip grill. Kuda had skoā opa en mā stōr ilakat aoar å blēst aild gärm nāsa. Nō var Konse änt frām räddast männe, bāra hitt var nō maira än en kund tola. Han had fāe āra stivla ā fōt'n å kasta ā üt gärm finstre mitt milla aoana opa hān-sa djāvols-kuda. Mā he-sā had kuda tappast bāt, bāra sålvor had'n änt maira tōst site ute måjaken āsāndor. Nēr had'n kome så fikst, än en änt had lie-tāva äl-kanna mā se. Anan dāen baket had'n vare üt å sēft ätt stivla, som en had kasta üt gärm finstre, bāra ingstāl had'n rāka a. Bāra tār var ana fālk som visst bātra, tā en had sprāka omm, huss e allt had gāe tēl. He visst nō hått stivla

had fare å hämm som snāt skuld tāva en sålvor mā. Inga riftia kudo kund jā kliv opp e måjaken; he var han luddat, som had gjōd se te ain kudo å vist se färe en. Han had kome skoā hā langt'n had lie mā drikkase å om en snāt skuld kuna bäre tāva en.

Ett par år saina dō Konse. Man visst änt riftet hāla sjuk en hād have, bāra drökkendor had'n vare tā mā. Mā tien had'n blue änn stēre å tingre, å he had vare svāt te få kist āt'n som en had rimst ute. Tā en fēst te grāva-gād'n had e buldra å blika, å kista had brāka å knāta som om nōen had vila präss se üt. Fālke som fālgd mā te grāva-gād'n had sja sitt som än svattan skuggar, som had gāe rā mā hāil tien, å just som kista skuld hlāppas ner e grāve, had ett svāt ā luddat sattt grehhl ive a. All mann visst sja gista hām e vār. Prāst'n had sålvor blue så räddor än en had hlāe kāsš färe se, noa som jā kristlet fālk änt gjōd maira. He var bāra risse som hlō kāsš färe se.

Baket sprāka man lēngtet om Konse å rē kuda som en had sitt. Bāra sålvor kam ja rē āle-blākke bātra e hoare, he-sā som māng vikor stō bak-färe fāsta-dānna.

Pirita å och klosterruinen.

I politiskt avseende samarbetar rikssvenskar och estlandssvenskar mycket litet, men i kulturella frågor däremot synnerligen livligt, inte minst i kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner, som har starka kontakter med Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet. Dessutom finns en del kyrkoföreningar.

Arbetslönerna i Estland är låga, och skatterna ganska kraftiga. Riksäldsten har 8.000 kr om året, försvarsministern 6.000 kr, en general mindre. En affärsman tjänar cirka 3.500 kr om året. En riksdagsman har 220 kr i månaden, en kommunalarbetare 40 öre i timmen och en säsongarbetare 50. Industrierbetarna är relativt fåtaliga i hela populationen, och några fackföreningar efter skandinaviskt mönster finns inte.

Kvinnorna deltar i mycket stor utsträckning i förvärvslivet och ofta i sysselsättningar som vi inte är vana att finna dem i hemma i Sverige, såsom vid gatuarbeten i form av asfaltkokare och asfaltläggare, stensättare, gatubevattnare, inom byggfacket i olika instanser, vid spårvägar och bussar. Detta bidrar givetvis till att öka arbetsutbudet och pressa ned lönerna över lag. Men — levnadskostnaderna är betydligt lägre än i Sverige. Det ser man mycket snart. Men allt utländskt, dvs importerat, är dyrt, mycket dyrt, exempelvis utländsk frukt, viner, cigarrer etc.

Något slags "uteliv", dvs restaurangliv, förekommer inte. Medelklassen går på kondis och äter tårtbitar, bakelser och annat bakverk. Arbetarna går på tredjeklassrestauranger och äter en enkel rätt för en krona eller så och tar sitt "Staatliches", dvs renat brännvin. Tar man ett glas för mycket, märks det inte. Arbetarna är tysta och stilla, även i sånt tillstånd.

Mathias Westerblom:

Ingen ny jord att ta i bruk, fabriken målet

— Hur svenskarna i Estland har det just nu? upprepar riksdagsman *Mathias Westerblom*, då vi fångar honom vid Mantagatan, där han sitter och läser Dagens Nyheters sportsidor. — Jo, den politiska ställningen är mycket svag. De flesta är sammanslutna i Svenska folkförbundet, men ensamt skulle det inte kunna bärga något mandat.

Riksdagsvalen förrättas i valdistrikt, men resultatet räknas över hela landet. Röstantalet är 4.800—5.000 för mandat. Av 8.000 estlandssvenskar kan vi endast räkna cirka 4.000 röstberättigade, och det räcker inte för mandat. Därför samarbetar vi med ett annat par-

ti. Förut allierade vi oss med kristliga folkpartiet, numera bildar vi ett minoritetsblock, tysk-svenska valblocket. Vid senaste valet ställde vi upp med tre namn, två tyska och ett svenskt.

Estlandssvenskarna livnär sig huvudsakligen av jordbruk med binärningar och fiske. Man kan nog säga att estlandssvenskarna är *idoga*, men under nuvarande förhållanden har de det synnerligen knappt. Maxiarealen är 60 har och miniarealen tre, alltså småbruk. En bonde får 1:25 pr kg för smöret, fem eller sex öre pr liter för mjölken vid mejerierna och 1:80—2 kr pr tunna potatis. Förr spelade kustsjöfarten en viss roll — fläsk- och potatisexport till Sverige och Finland — men den har gått tillbaka. Leveranserna av potatis i säck till Sverige har avsevärt fördyrats. Och den senaste tullhöjningen på potatis och fläsk i Finland har nästan stoppat exporten till detta land. Levnadsstandarden är alltså låg, men de små åkerlapparna är skuldfria.

Bristen på jord är stor bland estlandssvenskarna. Det beror inte uteslutande på fattigdom, utan fastmer på att jorden är så besatt att det inte finns någon ny att ta i bruk, säger hr Westerblom. Följden blir att den yngre generationen lämnar landsbygden och tar plats i fabrikena kring städerna. Här går man snart upp i stadselementen, och svenskheten försvinner. Eller också utvandrar man.

Vladimir Heine:

Estniska regeringen välvillig till turistväsendet

Den estniska regeringen är välvilligt inställd till turistväsendet, säger chefen för Estniska turistföreningen, hr *Vladimir Heine*, som residerar i ett gammalt fästningstorn, och detta smälter utmärkt in i gatubilden.

— För att befordra förbindelserna med utlandet har visum slopats för Lettland, Finland, Tyskland, Schweiz, Österrike, Tjeckoslovakien och Italien. Vid sällskapsresor i vilka minst 15 personer deltar, beviljar estniska centralförvaltningen 50 procent nedsättning. Skolungdom och studenter får denna prisnedsättning om fem reser tillsammans. Hotell finns i varje stad, och ett rent och snyggt rum får man för tre till sex kronor och ett rum med två bäddar för fyra till nio kr. Någon lyx finns inte.

Ungefär 76.000 lettlandare, nära 14.000 finländare, 5.600 tyskar, över 2.700 engelsmän, över 1.500 sovjetryssar och nära 1.300 svenska gästade Estland under 1930, ser vi i statistiken. Den totala turismen gick det året tillbaka med nära 7.000 personer.

Järnvägsförbindelserna betecknade hr Heine som "schnell und genau", dvs snabba och säkra. Reval har dagligen två snälltågsförbindelser med Riga och övriga kontinenten. Beträffande båtförbindelserna har Reval fyra med Stettin, en med Stockholm, en med London och fem med Helsingfors. Ett flygplan upprätthåller under maj—november förbindelsen med Danzig och Berlin, och två plan om dan sköter kontakten med Helsingfors.

— Nog återstår det mycket, och nog har vi planer, slutar hr Heine, men vi har *inga pengar!*

En tågresor från Reval till Dorpat, tjugutvå mil, tar *fem*, säger fem, timmar med "snälltåg". Det är inte precis snabbt, men säkert!

Forts från sid 7.

GRÄSA. Av bröderna skötte den äldste, Johan Appelblom f 1877, gården. Sedermera flyttade Anders och Lars till egna hemman. Johans första hustru Gert-rud, f 1878, dog 1947. På Kustbohemmet gifte han om sig med Maria, född Kornblom 1880, som dog 1970.

Min barndoms lekkamrat Karl Nyman blev måg i Gräsa. Tvångsmobiliserades. Hans fru Katarina bor i Stockholm.

SMESA. Hemmansägare Lars Städ, f 1893, d 1959 och hans hustru Katarina, f 1895, d 1960. Barnen med familjer bor här, utom dottern Edla, som försvann i Östersjöns vågor vintern 1944.

GREISA-LILLGRÄSA. Ägaren Anders Appelblom, f 1880, dog 1969. Sonen Johan dog hemma, dottern Maria bor i Finland sedan trettio-talet, och dottern Agneta försvann i Broas-båten (se ovan!).

LILLGREISA. Så hette stamgården innan den styc-kades. På del av gården bodde August Proos' änka Maria. August dog och barnen flyttade till fastlandet.

PEARSA. Ägaren Karl Jäämees har enligt uppgift dött hemma på gården för ett antal år sedan, och hans hustru Maria dog hösten 1971.

NILSASA. Ägaren Jaan Valk dog före andra värld-kriget.

KLOSMASA. Denna gård representerar de per-soner som flyttade över från Dagö till Sviby. Senior var Ado Kask. De äldsta sönerna från första giftet hette Johan Willem och Hans. (Se senare om deras hemman!) På gården styrde sonen Jaan från andra giftet. Jaan och hans hustru Antonias yngsta dotter Agneta bor i Stockholm.

NYGÅRDSA. Min morbror Jaan Rank ägde hem-manet. Han dog efter den stora branden. Hustrun Lena dog senare. I samband med storskiftet stycka-des gården mellan tre söner: Alfred, Johannes och Voldemar. De två äldsta sönerna etablerade nya hem i Reiserva mot Rälby, medan den yngste var bonde på Nygårdsa till mobilisationen 1941; stupade på est-nisk mark 1944.

LAURASA. Den ena delen av gården ägdes av änkan Mina Tohver. Hennes åldriga dotter Line lever kvar i byn. Den andra delen av hemmanet tillhörde Karl och Lisa Tohver, vilkas son mobiliserades. En dotter bor på Gotland sedan långt före andra världsk-riget.

ANDORSA. Agneta Grundström, f Lindros 1875, dog 1953. När hennes första man Anders Appelblom dog, gifte hon sig med Karl Grundström — bl a en gemytlig hårfrisör i byn; död i mitten av trettio-talet.

Vid storskiftet delades gården mellan dottern Maria från första äktenskapet och fjärde dottern Gertrud.

HÄRMASA. På denna lilla gård har "utomstående" agerat, såsom namnen Suling och Rasvik. Den sist-nämndes dotter Maria, f 1892, gifte sig till Norrby, fick namnet Grundsten och dog här 1959.

STOASA. Av bröderna var Johan Slet, f 1878, den äldste att ta över när fadern gick bort. Johan dog 1953, hans bror Lars, f 1885, dog 1949, system Gertrud, f 1891, dog 1945. Johans bror Hans' ättlingar, änkan Maria med barn, bor i Stockholmstrakten.

PETORSA. Jürjer hette bonden på gården. Sen kom Johan Tanne från Paralepa och blev måg på går-den. Död 1938. Sonen har varit mobiliserad, bott i

Australien och bor numera i Sverige. En dotter med familj bor i Kanada.

ÄRKOSA. Ägaren Wilhelm Kask dog i Estland. Hans hustru, Maria f 1878, kom till Sverige 1960 och dog här 1962. (Sonen Alexander se längre fram under "Kase"!.) Dottern Ida, gift Höglund, änka sedan 1968, kom till Sverige före 30-talet och bor med två vuxna barn i Stockholm.

Sonen Ferdinand stupade för banditernas kulor i Skåtanässkogen i juli 1941 samtidigt med Albert Berg-man-Kasela från Nuckö.

JOHANSÄ. Hemmansägare Johan Jonell, f 1877, d 1952. Hans hustru Maria, född Wikström 1878 — alltså 93 år gammal — nu på åldersdomshemmet Salarp, Rönninge. Döttrar med familjer i Årsta.

NORJASA. Hemmansägaren Anders Wikström var affärsman och lokalpolitiker samt med i SOV från första början. Han "inviterades" till Hapsal i "affärs-syfte" 1940 och "försvann" efter ankomsten. Hustrun Katarina, f 1871, dog här 1955. Sonen Johan försvann med tvångsmobilisationen. De sju döttrarna med fa-miljer bor i Stockholm.

MASASA. Ägare Johan Massalin, f 1891, d 1962. Änkan Agneta, f 1896, bor på Lidingö. Sonen Gunnar försvann förmodligen i Östersjövågorna på väg till friheten. De tre övriga sönerna med familjer bor på Lidingö.

VÄVARSA. Johan Stenholm, f 1884, dog strax efter hitkomsten. Änkan, Maria f 1886, i andra giftermålet Appelblom, bor i Stockholm. Hennes far Johan Lind-ström, född 1862, dog 1964 — 17 dagar innan han skulle ha fyllt 102 år. (En av hans söner, klockaren, kooperatören, kommunalmannen Johan, f 1897, bor i Eskilstuna.) Hemmansägarens son Johan, f 1911, för-svann vid den andra deportationen 1941. Sonen An-ders bor med familj i Stockholm.

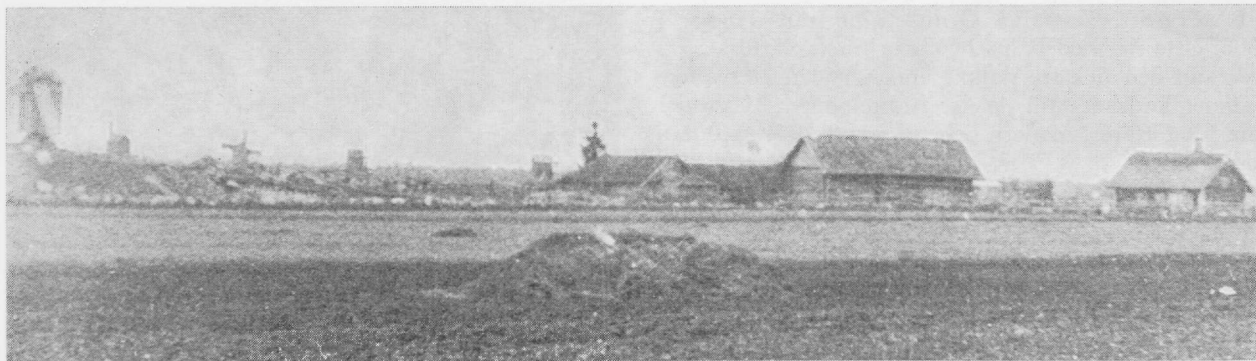
NISMASA. Ägare Hans Nyholm, f 1868, d 1952. Hans hustru Katarina, f 1872, d 1964. Äldre sonen Anders, f 1900, dog här 1970. Dottern Maria, f 1896, bor i Stockholm och sonen Alexander bor med familj utanför Stockholm. Sonen Hans mobiliserades. Ödet hjälpte honom att 1944 återvända till hembyn, där han dock dog efter krigets strapatser. Sonen Lars "seglade ut" i det stora Europa på 20-talet. Sonen Johan dog före andra världskriget.

NORENDE. Ägaren Hans Städ, f 1900, dog här 1953. Hans hustru i första giftet, Katarina, f Grundström 1909, dog före kriget. Dottern Ingrid, f 1934, är "sjö-man" som sin far och seglar på "Gripsholm." Änkan Maria från andra giftet, f Engström 1901, bor i Stock-holm.

NI-BENTASA. Hans Grundsten med hustrun Maria och fyra barn stannade kvar i Estland. (Sonen Johan-nes mobiliserad — återvände och bor på Ormsö för närvarande.) Det femte barnet heter Leida Börjesson och bor i Saltsjöbaden med make och tre barn.

LEPIKOSA. Hans och Maria Kask är numera döda i Estland. Barnen till fastlandet. Sonen Albert mobi-liserades och lär ha återvänt.

NI-TOMASA. Ägaren Alexander Stenholm torde ha dött 1941. Hustrun Gertrud, f 1892, bor i Stock-holm. Alma, den enda flickan från byn som arbetade sig fram på det kulturella och fann en position. Alex-ander var känd över svenskbygden som instrument-makare: "cittra-fabrikör" m. m.

Gärdesa, författarens barndomshem.

AIKENÄSA. Johan Tohver och hans hustru Amalia dog före överflyttningen till Sverige. Sönerna Leo och Alexander följde med tvångsmobilisationen. Sonen Edvard på Skogskyrkogården. Leos son Udo är gymnastikdirektör i Sundbyberg.

PRIIDUSA. När Priidu Laderman dog, köptes gården av Edvard (Avo) Kask, f 1896. Han dog 1970 i Stockholm. Hustrun från andra giftet, Pauline (Ive) bor i Stockholm. På hemmanet bodde hustrun från första giftet, Melanie, med son och dotter.

NYSIMASA. Johan Fagerros från Diby gifte sig med Katarina Murman hos Simasa. Han dog och hon dog senare. Sönerna Anders och Lars påbörjade nybygge efter skiftet intill Sergerda. De hade knappt flyttat in, när mobilisationen tog dem.

KÄRRBACKASA var den sista gården innanför byns "gamla murar". Alla vägfarande passerade Kärrbackan. Maria Lundkvist bodde och dog där. Sonen Johan sedan unga år bosatt i Helsingfors med sin fru Olga. En dotter i Finland, den andra på estniska fastlandet.

BYNS YTTEROMRÅDEN

Sergerda

KAMPESA. Efter "jordreformen" i Sviby 1932/33 blev Anders Stenholm den ende som byggde upp en ny gård i Sergerda — intill Kärrbackan. Anders, f 1889 på gården Vävarsa, flyttade ut med sin hustru Maria, f 1891, och barnen.

Anders Stenholm, som f n är den näst äldste svibon, har skaffat sig ett nytt hemman i Segeltorp.

Kanan

Jag tror att ingen vet varför denna ytterdel av byn — över Sergerda mot Rumpo — döptes till KANAN. "Sjuk-Karl" N Treifeldt bodde där när jag började minnas.

Vi räknar upp gårdarna i den följd de låg, när vi över Sergerda går in till "samhället".

VÄLJA. Johannes Tohver — sonen från Laurasa — flyttade ut från byn och byggde här ny gård åt sig, hustrun Alide och barnen. De bor kvar där.

JANSA. I början av 20-talet flyttade Jaan Proos ut från byn och ut från Lillgreisa — fädernegården — där han hade speceriaffär. Om någon har varit eller är arbetsam, så var denne bonde den arbetsammaste. Hustrun Maria från fastlandet — Kiideva — stod honom bi, och det nya hemmet fick form. Barnaskaran

var stor. Det ordnades ungdomsträffar och danskvällar för ungdomen från byn och utifrån. Makarna dog före kriget. Alla barn utom Elise är kvar i Estland. Elises man Martin var den siste ordföranden i kommunalnämnden på Ormsö, innan det röda väldet återigen tog makten 1944. Martin själv är bördig från Viljandi.

HANSASA. Söderholm var den ursprunglige ägaren. Sönerna Anders och Johan hade flytt till Finland mellan första världskriget och Estlands frihetskrig. Hans Mickelin, med hustrun Gertrud, båda födda 1898, flyttade ut från Gärdesa 1932 och övertog hemmanet och den reumatiskt sjuka ägarinnan Söderholm. Gertrud dog här 1967.

Hans, min farbror, änkling och folkpensionär — han som varit en symbol för sjöfarten mellan ön och stan — sitter med sina minnen i Årsta. Dottern och sonen med familjer är numera "rikssvenskar" utanför fadershuset.

TREIFELDTS. Gården torde vara äldst i området. Katarina Moll med sin "Midri" och sonen Lars flyttade till hemmanet. Lars var spelman för byns ungdomar. När samling hade påbörjats till byns "centrum" bakom Simasa en lördagskväll — då hörde man Lars' dragspelslåtar, medan han var på väg från Kanan till byn.

Före andra världskriget kom Lars över till Sverige — till sjön — och slutligen till Australien. I dag är han en stor farmare som måg till en tidig utvandrare från Estland.

Boskogen

När jag hade nått i skildringen av byn upp till Kärrbackan, tog jag till vänster, till Sergerda. Nu flyttar vi oss tillbaka till Kärrbackan och tar vägen mot Hullo.

Ovanför Kärrbackan mot Hullo börjar bydelen BOSKOGEN, som därhemma även kallades KIRBUKÜLA.

SMENESA. Min farbror Anders Mickelin, f 1889, dog här 1955, och hans hustru Maria dog 1970. Även dottern Agneta och sonen Anders har lämnat sina familjer. Två pojkar och två flickor bor med familjer här.

KAPUSTINS. Detta hemman kom till efter skiftet. Birgitta Massalin från Masasa var nybyggaren efter år i Hullo med sin skomakare-make Peter Kapustin från första världskriget. Peter dog. Birgitta och dottern bor i Stockholm.

BÄRTASA. Katarina Grundström från Tinesa, f 1888, gifte sig med Balushev från första världskrigets Ryssland och fick tre pojkar, innan ryssen återvände. Namnet ändrades till Arvik. Äldste sonen Alexander kom hit före oss, modern och två söner 1944. Modern dog 1971.

JAKASA. Nybyggaren Anders Nyblom från Martesa etablerade sig här i slutet av 20-talet; drunknade på 30-talet. Änkan Maria, f 1890, och tre barn bor här med familjer. En son är "amerikanare" sedan slutet av trettio-talet.

SILLA. Aline Jürjer från byn hade gift sig med sjömannen Paul Kolga. Ett nytt hem bildades. Paul dog, sonen dog, och 1971 dog Aline — alla i Sviby.

KASE. Från Ärkosa kom Alexander Kask, f 1899, var i Amerika, återvände och byggde på 30-talet en mycket representativ gård. Nu bor han i Årsta.

LARSA. Ägaren Lars Appelblom, f 1888, är son från Gräsa. Efter skiftet blev det nybygge i Boskogen. Hustrun Katarina, f 1896, dog nyligen. Fyra barn i Sverige.

Skifta

NIBONDASA. Detta gärde vetter mot Söderby och där kom bosättningen i gång efter branden. Anders Österlin, måg från Borrbby till Gertrud Beck, fick uppleva brandens början i huset dit han gifte sig. Efter skiftet flyttade familjen alltså ut till gärdet. Anders Österlin, f 1897, bor med sin tredje hustru Katarina, f 1905, i Bandhagen. Tre barn är kvar i livet.

MARTESA. Johan Nyblom, f 1894, dog i dagarna. Hans hustru Agneta, f 1894, dog 1962. Efter branden byggde makarna för sig och sina fem barn ett nytt hem i Skifta. Johan Nyblom och Anders Appelblom från Gräsa återvände med livet från första världskriget och fångenskapen. Nu är de döda.

LIIVA. På gården Pearsa fanns två huslag. Efter skiftet flyttade den "andra delen" till Skifte. Det var alltså Johannes Jäämees med sin familj som flyttade. En begåvad man, som gick de nya härskarnas ärenden.

HINDORSA. Nästan utanför Skifta hade sonen från Tinesa byggt ett hem långt före branden. Det var Lars Grundström, f 1898, gift med Agneta, f 1898 — och numera gift med Katarina, från Kärrslätt, ävenså född 1898. Alla bor i Årsta, Två barn bor i Stockholm.

NÄSGÄRDA

Efter presentation av gårdarna i byn och runtom återvänder vi till gärdet, som ligger mellan byn och hamnen. Detta område hette Näsgärda, drygt en kilometer att ta sig fram och genom byn.

De gårdar som nämnes i detta avsnitt har tillkommit efter branden genom utflyttning från byn.

SJOSA. Anders Städ från Smesa, f 1906, skapade här ett nytt hem vid infarten till byn. Under flykten till Sverige vintern 1944 inträffade tragedin, som vi ej känner till. Båten avseglade från Sviby men kom aldrig fram till Sverige. I båten var Anders Städ med hustru och 2 barn, Anders Appelblom från Broasa med familj, Edla Städ från Smesa, Agneta Appelblom från Greisa, Alvine Timm från Rannagården och Lydia Appelblom från Hanasa.

MARSA/STRANDBERG. Marsa vid vägen intill

Piar

byn flyttade ut till "bergen" i Näsgärda intill "Kanan". Omflyttningen och nybygget kom efter branden och skiftet. Husfar Anders Nyman, f 1879, dog strax efter överflyttningen till Sverige. Två söner bor i Stockholms omnejd, två söner vilar i Sibiren: folkskolföreståndare Anders, f 1904 — deporterad, Karl, f 1913 — mobiliserad.

LUNDASA. Hit flyttade och byggde ett nytt hem Hans Moll från Neagårda. Sonen Anders hade kommit över till Sverige före kriget; syskonen kom som "alla andra". Modern Gertrud kom hit i samma flygplan som min mor — hösten 1959.

BAKESA. Anders Lilja, f 1907, kom från Borrbby som måg till Andorsa i början av 30-talet. Efter branden och skiftet flyttade Anders med sin familj ut till Näsgårdas höjd. Barnen blev till antalet åtta. I dag är Anders och Maria de enda från byn, som här utövar fädernas yrke. De brukar och mår bra på gården Bertels i Stenkumla utanför Visby.

NIBIARSA. Johannes Stenholm flyttade efter branden och skiftet långt ut från byn. Familjen kom från Olmata. Johannes var född 1888 och dog i Årsta 1965. Hans hustru Katarina, född samma år i Kärrslätt, dog 1962. En son mobiliserades, en son flyttade hit långt före oss; dottern med familj i Stockholm.

RANNA blev Johan och Maria Valks gård efter branden, när de från Galgårdsa flyttade ut och byggde ett nytt hem i Hojtnäse.

OLMATA var den andra delen av hemmanet, vars namn följde med när nybygget kom till stånd nära hamnen och med utsikt över Sviby-viken. Änkan Mathilda, f 1891, bor med barnen i Sverige. Dottern Alvine omkom på väg hit 1944.

SADAMA. Gammalbonden Johan Kask, f 1869, död i Sverige 1945, hade följt med sin far Ado från Dagö till Klosmasa i Sviby. Efter skiftet följde han med sin son nära intill Sviby hamn, där en ny gård skapades. Sonen Alexander, f 1904, med hustrun Agneta, f 1909, bor jämte barn i södra Sverige.

För att avrunda beskrivningen av gårdarna och deras forna huvudmän i Sviby, är det på sin plats att här även nämna ett par ursprungliga Svibybor, som i egenskap av "frihetskrigare" erhöll nya gårdar i början av 20-talet, vid styckning av godset Magnus-hof.

De flyttade från byn och gårdsnamnen följde med. **OLMATA.** Anders Stenholm, f 1891, d 1968. Hans

Musik på Berget i Sviby.

hustru Gertrud, f. 1892, d 1970. Dottern med familj bor i Stockholm.

GÄRDESA. Johan Mickelin, min farbror, f 1891, och hans hustru Mina, f 1897, bor i Stockholm.

Tre barn med familjer bor i Uppsala och Stockholm.

*

Svibybon skilde sig knappast från övriga öbor, ej heller från andra estlandssvenskar i fråga om företagsamhet och livsföring. Bybon var arbetsam och strävsam.

Besökaren utifrån, som anlände med båten till Sviby, erfor säkert, att man ej satte sin fot på mjuk, bördig mark. Han märkte, att tallen, enbusken, att varje växt behövde seg livskraft för att kunna leva vidare i den karga marken.

Detta behövde även bybon. Jordbruket klarade sig ändå inte utan hustruns och hela hushållets kvinnohjälp, för husfadern och de växande manliga medhjälparna var tvungna att genom "sidorörelse" på sjön försöka balansera inkomster och utgifter. En man från byn yttrade en gång sådär: "Jag har så mycket att göra, att jag knappast vid sidan av mitt jordbruk och fiske hinner åka till fastlandet för att köpa spannmål." Det var en mindre jordbrukare och det var under tiden före storskiftet. Trots allt hyste byborna en trofast kärlek till sin föderneärvda torva, och varje "utseglare" från byn förde med sig oförglömliga minnen från sin lilla del av det forna Svenskestland — hembygden.

Johan Engdahl

Om fiske och fiskhandel på Ormsö

Fiske har naturligtvis av kustbefolkningen bedrivits sedan urminnes tider parallellt med jordbruk, både för egen mathållning och för försäljning inåt landet. Fiskhandel och export i större omfattning kom i gång först vid sekelskiftet.

Fisket kunde uppdelas i två huvudformer: strömmingsfisket och det s k barrfisket.

Strömmingsfiske bedrevs i första hand med stora,

djupa och dyra ryssjor i Norrby, Diby, Rälby och Borrby — som synes på norra sidan av ön. Barrfisket av ål, gädda, gös och aborre bedrevs med små ryssjor, nät eller krokare i första hand i Hosby, Sviby, Rumpo och Hullo på södra sidan av ön. Dessutom fiskades både barrfisk och strömming i varje by för husbehov eller försäljning i mindre omfattning.

Vad beträffar fiskhandel och export, så handlar det mest om en enda man: Anders Wikström från Sviby Norrjas. Han började med fiskhandel under 1900-talets första år tillsammans med en jude från Hapsal vid namn Kapral. Det skedde med segelsumpen "Elsa" med Wikström som skeppare och Lars Mickelin som matros. Fiskaffärerna bedrevs runt Ormsö och även på Nuckö och Dagö.

Samarbetet med Kapral tog ganska snart slut, och Wikström tog kontakt med en tysk fiskimportfirma, Galots i Stralsund. Wikström blev nu själv exportör och bedrev affärerna i större omfattning. Han anskaffade sumpar som "Berlin", "Karl" och "Johannes" och seglade med dem fram till första världskriget.

Vid krigsslutet sökte Wikström på nytt kontakt med tyska importörer, denna gång med ett bolag i Stettin. Han seglade själv med sumpen "Johannes", medan Lars Mickelin och Hans Grundsten, som tidigare seglat på hans sumpar, byggde egen sump, med vilken de under många år köpte fisk i Söderby, Norrby, Diby, Rälby m fl ställen.

Under senare hälften av tjugotalet köpte Wikström sin första motordrivna sump, "Therese" från Tyskland. Mickelin med sin erfarenhet av fiskhandel blev skeppare på motorsumpen och Anders Appelblom maskinist. Fisk köptes längs Rigavikens kuster och vid Dagö och Ösel. På hösten använde W. "Therese" som moderfartyg för bottengarnsfiske, som han bedrev vid Ösel.

Under tjugotalets sista år började saker hända med fiske och fiskhandel. Wikström fick konkurrens både av svenskar och ester. Bland dessa var Anders Aspelin från Rumpo Stoas och Johan Hamberg från Förby Hanas, som exporterade gädda till Stockholm.

På fiskets område skedde snabba förändringar i och med motoriseringen. Från att tidigare ha varit komplement till jordbruket blev fisket nu på många ställen huvudinkomstkällan. De första att anskaffa motorer var Hans Berggren och Johan Friberg i Norrby och Anders Aspelin i Rumpo. En 3—4 hkr motor av inhemsk tillverkning kostade 350—500 kr i inköp, och med de låga fiskpriserna var denna summa svår att få fram.

Fastän allt vatten lagligen var fritt för fiske, så respekterades ett gammalt fördelningssystem, enligt vilket fiskevattnet var delat i lika många delar som det fanns bondgårdar i byn. I motsats till på land, där var och en hade sina egna åkrar, bytte man fiskeplats varje år i en på förhand fastställd ordning. För nät och krokare gällde inte samma bestämmelser.

Många av jordbrukarna på Ormsö arbetade således med ena benet på land och det andra på sjön, vilket betydde att under fiskets högsäsong inte många timmars vila gavs. I fiskebyarna kunde man se enbart kvinnor arbeta på åkrarna, medan deras män fiskade långt borta, kanske vid Dagö eller Ösel och var hemma endast på söndagarna.

Alex. Samberg

*Tām somare tā ja skill ga
opa enge hlā*

Ja minnas, en ja hold ein trā li, tā ja föšt skill lār ja hlā. Mā han trā lian hlō ja tā föšt heim ite gār'n ā ite Klās kopple. Tōlet-mādi lārd ja hlā ā skina lian mā han trā lian. Ett hē fick ja ein mioan ā lētan jān li opa eit lēt li-ārv, ā tā berja ja gā hei-gāra tin milat dāva nāat stānd ite daen opa enge ā skāa ā freist bere lite hlā, bāra li skinaling var nannas ā dādas gāra, he var tām, sām fick skina lian ātt jā. Tām föšt ārana sām ja minnas, geārd ve hei ite Valkma ā opa Soḡnas enge mot Grān-sko grāve. Tār ett geārd ve hei ite hōs Viḡe sunna mā Grān-skon ā opa Grān-sko bēd-ēnda. Ett hē geārd ve nāat somar hei ite Meerika enge ite sju-lide. Tār ett geārd ve āder hei opa Soḡnas enge, sām itt tā meira var ite hōs hendre helder ātt hōe, he var tā Seplingas enge. Tām ettrast somare fere bāt-komaling tā dād ā nann ā en lēvd, geārd ve hei opa Hēvels enge, tār ve tā sjōle hold fae eng, ā sām tā vār vāra eie enge.

Ite bin brūga ja ga hlā, tā ja blei stēre, föšt mestast till Klās, tār nann ā dād ā brūga ga till ārvas ā till Irjas Ri Gostasas han somarn, tā dād var somar-man tār. Till Andeš Stuve har ja ā vare hlā. Tā grāse var nār ite enge, brūga Andeš Jān skina lian ett hā ettrast hlāling ā he ettrast hlae, tā grāse var nār — tā skill'e eit anat ār ā fās hlā tār ite enge. Ja minnas, en'e var fikst fere jā, tā'e kāeldra kāmdest ao enge heim frām hlāling, ā tā'e gicktest tār ett-kārtare opa fōt-stigen gimānd engjana ā gimānd bis kopplena mā lia ā ita-krāme opa hārda, ā kāels-sōle skinda. Fikst ā lētast vār'e fere jā tām lōodas kāeldra. Tā kāmdest'e (gikk-test'e) lite ālare ao enge heim, ā tā hōldest'e eilda bast ā gicktest'e ite basta, ā tā kundest'e milat fā bait basta fere italing drick ein tāst eāl. Tā kendast'e, sām heila vikās ārvas-mēda skila vare bāt ut kroppen. Tōle kāeldrar var heila bin sām nian. Tōle kāeldrar var fōlke ite bin glāare, ā tālaling mā-kārtare gick sām lōosare ā lēdare. Tā ātest'e bait basta-gāling grin greit mā smōr ite smōr-hāle ite greiđ-fate, ā tōdest mā spān gōa, tjākka, sūra mōlk ut mōlk-bitta, sām stō mitt opa bōde bleiver greiđ-fate. He vār, sām levaling tōle kāeldrar ite bin skila kendast liosa ā lēta. Ja minnas, en ja ein gangar var hlā till Andeš Ri ā. — Tā ja var feāta āš, var ja ein somar ein heila vikā ut hlā till Puisma (sv. uttalet Poisma) ite Brask bin ite Vippaļ. Ja minnas, en'e var fiks, varm, somar dāvar tā hañ tin. Ve gick ti frām Kārkes ein māndar fere-middar. Ein dā gick ett ān ite vikā, ā ja kenda itt ja mike treitan, tā vikā berja luftas, ā tā ja gick frām Vippaļ mā Klās-fōlke sellskap heim. He var fikst till gāra ārva ā hlā tār till Puisma, ā ita-mātn ā koilasling passa gutt. Nann sā tā bait, en dād, tā an ā kome kāeln frām ārva heim, ā itt vare mā hē gutt ite rāe, en ja hold gae han lang vēgen till Puisma opa enge vikā ūt hlā, tā itt han sjōle tā var tār till ārvas. Han skila tā skinad ā kātjad lian ātt ja, ām an sjōle ā tā skila vare tār till ārvas hañ tin, ā an sāga. — Bāra sjōle kenda ja, en'e var gutt, en ja fick vāra till ārvas sām "fere ein fullan man".

ORMSÖ—HAPSAL
Förbindelse i krig och fred

Hans Mickelin, född i Sviby på Ormsö, berättar. Nedtecknat av A. Samberg efter bandupptagning i Årsta, Stockholm den 16 september 1971.

Ja, ja' måste tala om det, att det var 1912; då var ja' 14 år gammal. Då var ja' ut på en sump — ja' köpte fisk långsmå kusten. Det var två år före första världskriget. Å det där, när man köpte fisk, det vara' bara tre månader varje vår, ā övriga sommarn fick man ju vara i annat arbete och vara ute på andra bātars också.

Å så gick det ānda ti' krigstiden 1917. — Fōrr var det mellan Ormsö och Hapsal bara en postbāt, som gick två gånger i veckan, men då börja' ja' — ja' köpte en slup frām Hapsal — då börja' ja' med förbindelse varje da', fast det int var mycket folk inte — det var no' ganska lite mā folk mellan Hapsal ā Sviby, ja. Å så gick det till 1924 ungefär.

Då kom Ormsö Kooperativa ā köpte en motorbāt, som hette Imatra. Å då var det så först, att dom skulle sätta mej āt sidan helt ā hållet, att ja' inte fick ha ingenting mer. Men så vare Joel Nyman, skollāraren, som ha' sagt: — Nej, det få vi inte göra, det få vi inte göra, vi få ta han hit på bāten. — Så var ja' där som skeppare på den bāten i två år. Men så kom det så, att Kooperativa fick sälja bāten, han besto' sej inte längre. Dom hade visst den, om ja' minns, i två år. Det var tre stycken frām Sviby, som köpte den bāt'n. Å det gick inte långt för dem heller, ja' kommer int ihåg hur lång tid det var.

Då kom Väeden ā köpte en liten āngbāt, som hette Arla, ā där var ja' en två år som skeppare. — Arla köpte han frām Finland, Alfred Vesterblom hämta' den därifrån. Men den passa' inte riktigt där inte, ā den sto' i Rohukūla, ā där blev han nerskrotad. — Sen hade Väeden en motorbāt, som han hade beställt frām Ösel. Han hette Toots. Den körde ja' mā en två somrar också. Å sjālv höll jag på ā bygga en bāt, men ja' hann inte få fārdig den ā få maskin däri.

Nu — sista slutet — hämta' Väeden en större bāt ifrån Finland, frām norra Finland. Ja' kom mā den över Saima frām Sankt Michel. Han var största som funnits mellan Ormsö. Då hette den Helmi, men efteråt fick han namnet Vormsi, när vi kom hem mā den. Å det var mā hösten, ganska kallt var det, när vi kom, det var is redan. Vi låg i Saima fast i isen, men så kom de stora bogserbātarna ā brōt opp isen, så vi kom ju hem, ā var hemma i Estland mā den en två månader, innan det blev riktigt vinter. Alexander Kask blev maskinist på bāten, ā en släkting till Väeden var matros ombord. — Den bāten vara' int heller så länge; ryssarna kom in, ā då blev bāten liggande i Rohukūla, ā där låg han.

Men så var det där en till som svibykarlarna hade byggt, som hette Svealand; ā när ryssarna kom in, så blev han nationaliserad, ā då var ja' skeppare på

den också. Ja' var i Tallinn mä den, därför att vi satte ny motor i den. Men ryssarna to' den till sist. Det vet ingen vart dom gick mä den inte. — Den förra maskinen var så svag. Kommunisterna satte in starkare maskin i Tallinn. Å ja' fick köra mellan Ormsö å Dagö mä ryska militären där, fast ja' int' fick betalt inte, två å en halv månads tid men fick inte en kopek betalt för det inte. Å när ja' begärde lön utav kommandanten, så kom han mä näven under näsan å lova slå mej. Det var belöning. Så sa han: — Vet du, alla ska vara fram; det e' krigstid. — Det vet ja', sa ja', men ja' ska ha mat; ja' står ja' int' fram utan mat. — Men vart dom sen gick med den båten... Dom to' själv den å gick över till Dagö, har ja' hört — men den försvann. Någon sa, att dom ha' kommit ut från Dagö, ryssarna själva, å det var finnarna, som ha' gjort jämt he allt på sjön då. Å längre vet ja' int' om den båten; hit kom han aldrig. Någon mena' först, att han ha' varit här, men hit har han aldrig kommit, så mycket ja' har hört här å snackat mä svenskarna.

Svenska turisterna börja' komma redan, då ja' segla mä slupen. Då hade ja' ganska många redan. Å så blev det undan för undan. Å så hade ja' — ja' minns inte år, men då hade ja' så många främmande där, så det fanns ingen plats på pensionaten; dom fick ligga hos bönderna, men dom åt mat på pensionaten.

På tal om ordningen under resan på sjön... — Å ja, no' var det det många gånger. Två stycken fick ja' bestraffa en gång, därför att dom började suppa å så föra dåligt liv där å ett å annat. Å så var polisen på bryggan där, å så var ja' tvungen å anmäla, att dom smutsa' med sina fötter kläderna ner för damer där å... — Kask var inte då än på båten, då var en som hette Alström, en äldre man. Å när lilla Arla kom, då var en Tomsson maskinist, som kände till ångpannan. — Den sista, stora Vormsi, var den största båten; han var 56 ton ungefär. Det var den, som vi hämta' ifrån Finland. — Så har det vari under tiden mä det.

ÅRSBERÄTTELSE

över verksamheten inom kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner från årsmötet 1971 till årsmötet 1972. Den ekonomiska redovisningen avser kalenderåret 1971.

Styrelse

Styrelsen har under verksamhetsåret haft följande sammansättning:

Ordförande	Hugo Mickelin
Vice ordförande	Alexander Samberg
Skattmästare	Alf Heldring
Klubbmästare	Alexander Treiberg
Sekreterare	Johannes Hammerman

Styrelsen har under året hållit 11 protokollförda sammanträden. Till sammanträdet den 28/6 hade även inbjudits aktivitetsledare på hembygdsdagen, till den

9/9 Kustbons redaktör och representanter från arkivstyrelsen, till den 14/12 representanter från arkivstyrelsen och bygderådet, revisorerna och valberedningen samt till sammanträdet 14/3 revisorerna.

Revisorer

Föreningens revisorer under året har varit Emil Lindkvist och Ivar Stahl med Thomas Lorenz som suppleant.

Verksamhet i övrigt

Antalet medlemmar vid årsskiftet 1971/72 var 465. Föreningens årsmöte hölls den 17 april 1971 i Margaretaskolans festvåning, Wallingatan 3 i Stockholm. Efter förhandlingarna berättade Alexander Samberg om bygderådsverksamheten.

Årets hembygdsdag ägnades åt Svenska Gymnasiet i Hapsal och hölls den 15 augusti 1971 i Björknäspaviljongen, Nacka. Trots det dåliga vädret hade ett stort antal personer mött upp. Föreningens ordförande hälsningstalade. Därefter tog veteranen Andreas Stahl vid och redogjorde för hur tankarna på ett svenskspråkigt läroverk växte fram och trots alla motgångar till slut blev verklighet. Elmar Nyman lämnade den historiska bakgrunden och en översikt av dokument m. m. från gymnasiet tillblivelse. Om sina minnen från tiden som lärare vid gymnasiet kåserade Herbert Adolfsson. Med hälsningar från estniska gymnasiet och med en historisk bild av Hapsals hela skolväsen framträdde Juhan Kokla.

Mellan anförandena sjöngs allsång samt solosång av Thomas Lorentz med makan Birgitta vid pianot.

Även i år förnöjde Rågöbornas folkdanslag, 8 par och spelmännen Hjalmar och Endel Enggrön, den numera avlidne Rudolf Sjölund och Runar Grenfeldt deltagarna.

Årets fotoutställning innehöll en hel del förnämliga bilder från gymnasiet och Hapsal med omnejd. Bilderna tillhör numera SOV:s arkiv.

Föreningens höstsamkväm den 13 november 1971 var som sig bör välbesökt. Samkvämet hölls i Margaretaskolans festvåning Adolf Fredriks Kyrkogata 10 i Stockholm. Föreningens ordförande meddelade att denna träff, som var den 25:e i lokalen också blev den sista. Margaretaskolan lägger ner verksamheten i början av 1972.

Den unga musikstuderanden Viveca Mickelin spelade piano.

Fotografen och eldsjälens Ragnar Treiberg visade bildband, färdigställt efter gamla fotografier från Estlands svenskbygd och beledsagat av sånger av Mats Ekman. Bildsviten var imponerande. Vad man ändå kan åstadkomma med gamla fotografier!

Styrelsen har vid sammanträde den 31/12 1971 utsett Alexander Samberg till föreningens arkivarie. Lämplig arkivlokal skall anskaffas.

Ledamöter i arkivstyrelsen har varit Rickard Aman, Einar Hamberg, Ragnar Treiberg och Johan Wallin (sammankallande). Aktiviteten har under året varit livlig. Till den 15/3 har arkivstyrelsen kallat även bygderådet och föreningens ordförande att delta i sammanträdet.

Ledamöter i *bygderådet*, valda av årsmötet, har varit för orterna:

Reval:	Sigrid Abrahamsson-Heldring och Ivar Poell
Nargö:	Marta Appelblom-Holm
Rågöarna:	Ingeborg Andersen-Pöhl
Korkis och Vippal:	Alexander Samberg
Rickul:	Ingvald Dyrberg och Edvin Lagman
Nuckö:	Berta Aman för Paslep Fridolf Isberg för Sutlep
Ormsö:	Anders Lindkvist och Johan Engdahl
Runö:	Thomas Dreijer

Vid sammanträde den 11/2 1972 har styrelsen utsett Johan Landman från Ormsö till ytterligare ledamot av bygderådet.

Valberedningens ledamöter har varit Viktor Aman, Lars Broman och Elmar Nyman.

Föreningens ekonomi

För kalenderåret 1971 visar det ekonomiska resultatet ett överskott på Kr. 1.296:87.

Balansräkningen omsluter Kr. 95.454:84.

I övrigt hänvisas till separat vinst- och förlust- samt balansräkning.

Kustbon

Föreningens tidskrift har under kalenderåret 1971 utkommit med fyra nummer och fullbordat sin 28 år-gång.

Antalet prenumeranter var under året omkring 1.500.

Ansvarig utgivare har varit Hugo Mickelin och redaktör Viktor Aman.

Redaktionen i övrigt Alf Heldring, Alexander Samberg och Alexander Treiberg.

Lars Broman har även detta år med assistans av fru Maria tjänstgjort som sekreterare och skött expeditionen.

Till sist vill styrelsen framför ett varmt tack till alla som hjälpt till vid genomförandet av hembygdsdagen och höstsamkvämet samt till alla som insamlat arkivmaterial och i övrigt främjat föreningens verksamhet.

Stockholm den 14 mars 1972.

Styrelsen

VINST- OCH FÖRLUSTRÄKNING 1971

<i>Kostnader</i>	
Omkostnader	43.224:95
Skatter	1.996:—
Vinst under året	1.296:87
	<u>46.517:82</u>

Intäkter

Medlemsavgifter	41.387:92
Bokförsäljning	371:20
Räntor	4.758:70
	<u>46.517:82</u>

BALANSRÄKNING DEN 31 DECEMBER 1971

<i>Tillgångar</i>	
Kassa	109:52
Postgiro	9.631:46
Bankräkning	85.713:86
	<u>95.454:84</u>

Olga Hallberg död

En av de flitigaste och vänligaste medarbetarna i Svenska Odlingens Vänner, förra läraren och kontoristen *Olga Hallberg*, Bromma, passerade på påskdagens eftermiddag den gräns från vilken ingen återvänder. Hon blev 76 år.

Hon var född i Reval, där fadern var befäl vid Sjöredningen. Hon utbildade sig till lärare och verkade som sådan på svensköarna, framför allt Korkis. 1944 flydde hon tillsammans med tusentals andra estlandssvenskar till Sverige, där hon fick anställning på Stockholms-Tidningen. Här stannade hon tills tidningen las ner.

Olga Hallberg sörjes närmast av en syster, fru Frida Lindquist, änka efter major Anders Lindquist, systersonen Runar, banktjänsteman, med fru Mariatta, försäkringstjänsteman, och deras dotter samt en stor skara estlandssvenskar.

En pliktmänniska och en vänlig sådan har gått ur tiden. Frid över hennes ljusa minne!

ING

Stoftet av Olga Hallberg jordfästes i Saltsjöbadens ståtliga Uppenbarelsekyrka, prydd med blommor och kransar. Jordfästningen förrättades av teol dr Ivar Poell, som gav ett varmt personligt porträtt av den bortgångna. Akten inleddes med Sonatina ur Actus tragicus. En manskvartett sjöng Erlings "Om än änglars språk jag talte" och Melanders "Aftonstämning". Redaktör Allan Ingelson talade för vännerna om plikt-

Skulder

Insamlade medel	31.245:04
Diverse personer	15.209:80
Katarina Hammermans fond	14.000:—
Aron Vallentins fond	5.000:—
Reserverade medel för samlingsverket ..	30.000:—
	<u>95.454:84</u>

Stockholm den 1 mars 1972

Hugo Mickelin
Alf Heldring

Ovanstående vinst- och förlusträkning samt balansräkning överensstämma med föreningens vid revisionen granskade böcker. Rörande granskningen hänvisas till särskild denna dag avlämnad revisionsberättelse.

Stockholm den 14 mars 1972

Emil Lindkvist
J. Stahl

människan Olga Hallberg, som hade mycket av den barmhärtige samariten i sitt väsen.

Efter akten i kyrkan samlades vännerna i det ljusa församlingshuset till en samvaro kring den avlidnas minne.

Döda

Katarina Annas, född Hinas i Gammalsvenskby, har avlidit på Gotland i en ålder av 84 år.

Maria Kotz, född Buskas i Gammalsvenskby, har avlidit i Visby i en ålder av 83 år.

Maria Berman, född den 21 sept. 1881 i Korkis, avled den 26 okt. 1971.

Villem Simonsson, född den 3 sept. 1900 på Nuckö, avled den 6 feb. 1972.

Edvard Lindgren, född den 16 mars 1888 på Ormsö, avled den 22 april 1972 i Kanada.

Edmund Leonhard Palmkron, född den 16 mars 1900 i Korkis, avled den 4 feb. 1972.

Lovisa Saar, född Stubender den 7 april 1895 på Nuckö, avled den 26 mars 1972 i Sollentuna.

Maria Peedu, född Ahlberg den 30 dec. 1893, avled den 1 maj 1972 i Stockholm.

Sten Ohlson

"En epok är slut", skrev Sten Ohlson i vår tidskrift, då Kustbohemmet på Ramsö 1969 avvecklades. — Ja, epoken överflyttning och omhändertagande av estlandssvenskar skulle ju nå ett slut, såsom förutsett var, men det är slående att även många av denna epoks förgrundsgestalter redan är borta. Man får en stark känsla av förgängelse, om man går längs Tunnelgatan i Stockholm och erinrar sig den tid, då här i huset nr 23 låg estlandssvenskarnas fasta punkt i en vanskelig tillvaro: Kommittén för estlandssvenskarna. Det var för mycket länge sen. — 1944 blev jur kand Sten Ohlson den praktiske ledaren av kommitténs arbete, då den stora överflyttningen krävde en utökad mottagningsorganisation. Det var så han blev en av estlandssvenskarnas vänner och hjälpare, och han förblev det även sedan överflyttningen slutförts och kommittén blivit upplöst. — Nu plötsligt når oss budskapet att han omkommit i bilolycka den 21 april, 58 år gammal. Han var en bra karl.

Min kära syster, vår moster

Olga Hallberg

* 4.1 1896

† 2.4 1972

har lämnat oss i sorg
och saknad

Frida
Runar Mariatta
Lia

Ett hjärta av godhet har slutat
att slå.

Vår älskade Far
Farfar och Farfarsfar

Johan Friberg

* 10/4 1890

† 20/4 1972

har i dag stilla insomnat.
Djupt sörjd och saknad
av oss, övrig släkt
och vänner.

ANDERS
INGRID

Lennart och Marita
Johan Lena

När Mor gick bort
så ensam blev Din strid.
Nu kära Far
har även Du fått frid.
Sov kära två som troget
delat öden
i gravens ro förenade i döden.

Min älskade make

Herman Strömqvist

* 10/2 1895 i Rickul

† 25/2 1972 i Torshälla

Har i dag efter en lång, svår
sjukdom stilla insomnat.
Djupt saknad av oss, broder,
brorsbarn samt övrig släkt och
många vänner.

Lovisa

Hur ljuvt det är att komma
Till Herrens tempelgård,
Där trogna själar blomma som
liljor i hans vård,
Han ser de skära kalkar
För Gud där öppna stå,
Och himmelsk dagg dem svalkar,
Att liv och kraft de få.

För alla bevis på vänligt deltagande av min älskade systers o. vår mosters

Olga Hallberg

sjukdom och bortgång, för den rika blomstergården vid hennes bår framföra vi vårt djupt kända tack.

Frida
Barnen

Vår älskade

Katarina Appelblom

f. Städ

* 29 januari 1896

har i dag stilla avlidit.
Eskilstuna den 17 februari 1972.

Lars
Barnen
Barnbarn och Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

Herren är min Herde
mig skall intet fattas
Jag gav mitt liv åt Jesus,
Han fyllt min själ med fröjd.
Med sång han fyllt mitt hjärta,
Jag är för evigt nöjd.

Vår älskade Mor
Mormor och Farmor

Mina Brunberg

* 27 Februari 1887

† 10 December 1971

har i dag stilla insomnat.
Sörjd och saknad.

BARNEN
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

Nu har den tystnat, Din kära stämma,
Ej någonsin mer vi den höra får.
Din omsorg och godhet vi aldrig kan glömma.
Tack älskade Moder för alla år.

Vår älskade

Lars Westerblom

* 6/6 1906

† 8/2 1972

Sörjd och saknad av
Syskon

Syskonbarn med barn
Släkt och vänner
Sv. psalmb. nr. 357

Bemärkelsedagar

90 år

Lena Koinberg, född Åkerblad den 21 juli 1882, Rickul
Johan Aspelin, född den 24 aug. 1882, Ormsö
Martha Grönberg, född Brandt den 26 aug. 1882, Reval
Lena Nordman, född Koinberg den 26 sept. 1882, Rågöarna

85 år

Karl Alun, född den 10 juli 1887, Nuckö
Maria Murman, född Ahlström den 11 aug. 1887, Ormsö

80 år

Alexander Lindgren, född den 8 juli 1892, Rågöarna
Lovise Luther, född Leppmets den 12 juli 1892, Neve
Arnold Juuse, född den 17 juli 1892, Reval
Amanda Kadanik, född Dreiman den 25 juli 1892, Hapsal
Johan Hammerman, född den 4 aug. 1892, Ormsö
Lovisa Dyrberg, född Westerman den 9 aug. 1892, Rickul
Jula Hallman, född Brunberg den 16 aug. 1892, Rickul
Katarina Svärd, född Bergström den 20 aug. 1892, Ormsö
August Österberg, född den 24 aug. 1892, Reval
Jaan Pöldmaa, född den 30 aug. 1892, Rapla
Mina Beckman, född den 6 sept. 1892, Ormsö
Arvi Joon, född den 9 sept. 1892, Reval
Lovisa Zeisig, född Derblom den 13 sept. 1892, Nuckö
Lovisa Brandt, född den 17 sept. 1892, Nuckö
Ivar Reinwaldt, född den 26 sept. 1892, Reval

70 år

Anders Alström, född den 5 juli 1902, Ormsö
Viktor Tambeck, född den 7 juli 1902, Reval
Katarina Storm, född Nyholm den 9 juli 1902, Ormsö
August Österdahl, född den 18 juli 1902, Rågöarna
Maria Bäckman, född Benholm den 20 juli 1902, Ormsö
Johan Ahlblom, född den 28 juli 1902, Ormsö
Agneta Pettersson, född Bäckman den 29 juli 1902, Ormsö
Johannes Magnusson, född den 30 juli 1902, Rickul
Magdalena Malm, född Berens den 3 aug. 1902, Runö
Voldemar Roos, född den 11 aug. 1902, Vaivara
Ida Granberg, född Klippberg den 13 aug. 1902, Rickul
Amalia Viberg, född Engman den 20 aug. 1902, Rickul
August Matsman, född den 21 aug. 1902, Nuckö
Katarina Hamberg, född Söderlund den 23 aug. 1902, Ormsö
Maria Hamberg, född Blomman den 24 aug. 1902, Ormsö
Lisette Mählberg, född Berggren den 28 aug. 1902, Rågöarna
Lars Häggblom, född den 5 sept. 1902, Ormsö
Erik Greis, född den 6 sept. 1902, Odensholm
Katarina Nyholm, född Lindström den 6 sept. 1902, Ormsö
Johannes Lindvere, född den 9 sept. 1902, Hapsal
Marta Ambros, född Soe den 11 sept. 1902, Reval
Alexander Heideman, född den 12 sept. 1902, Rickul
Herman Ahlberg, född den 14 sept. 1902, Rickul
Eduard Aman-Haimla, född den 15 sept. 1902, Hapsal
Katarina Hörnsten, född den 23 sept. 1902, Ormsö

60 år

Peter Gran, född den 3 juli 1912, Runö
Hermine Thomsson, född Olep den 10 juli 1912, Vippal
Erich Hanko, född den 20 juli 1912, Dorpat
Edla Thomsson, född Brandt den 1 aug. 1912, Nuckö
Johannes Magnusson, född den 11 juli 1912, Rickul
Maria Åkerlund, född Glad den 25 aug. 1912, Ormsö
Gertrud Kornblom, född den 27 aug. 1912, Ormsö
Katarina Björk, född den 30 aug. 1912, Runö
Emil Marcus, född 3 sept. 1912, Reval
Ilgard Emilie Ottilia Adila, född Pruvli den 7 sept. 1912, Reval
Alfred Soosalu-Slet, född den 8 sept. 1912, Hapsal
Katarina Friberg, född Dahl den 11 sept. 1912, Ormsö
Maria Karlkvist, född Alkvist den 18 sept. 1912, Ormsö
Sigrid Ribohn, född Aman den 18 sept. 1912, Nuckö
Elmere Elisabeth Lillevars, född Rosen den 27 sept. 1912, Nargö
Rosine Stahl, född Åkerblad den 27 sept. 1912, Rickul

50 år

Johan Sträng, född den 1 juli 1922, Ormsö
Alfred Nordström, född den 8 juli 1922, Vippal
Alfred Heyman, född den 13 juli 1922, Rågöarna
Elmar Hallman, född den 21 juli 1922, Nuckö
Alma Stahl, född Silk den 22 juli 1922, Dagö
Hilda Kristina Dominus, född Förberg den 23 juli 1922, Ormsö
Aina Maria Öman, född den 24 juli 1922, Runö
Johannes Edvin Hammerman, född den 25 juli 1922, Ormsö
Maria Appelblom, född den 1 aug. 1922, Ormsö
Heino Johannes Tammerman, född den 18 aug. 1922, Korkis
Katarina Arvidsson, född Lilja den 22 aug. 1922, Ormsö
Nils Harald Aman, född den 23 aug. 1922, Nuckö
Helmi Helene Granberg, född den 23 aug. 1922, Nuckö
Sylvia Aurelia Ekman, född den 31 aug. 1922, Rickul
Ingvar Vesterby, född den 4 sept. 1922, Rickul
Adolf Luks, född den 11 sept. 1922, Rickul
Lucia Olivia Jänes, född Laving den 13 sept. 1922, Nuckö
Ellen Dagmar Strandberg, född den 13 sept. 1922, Rickul
Albert Lemberg, född den 17 sept. 1922, Ösel
Berta Peedu, född Freiman den 17 sept. 1922, Nuckö
Maria Nee, född den 21 sept. 1922, Ormsö
Hilda Amberman, född Engbusk den 23 sept. 1922, Nuckö
Helmi Peedu, född den 23 sept. 1922, Nuckö
Maria Ahlberg, född den 25 sept. 1922, Ormsö
Charlotte Yvonne Wien, född Gahlnbäck den 28 sept. 1922, Reval
Lilly Grundsten, född den 30 sept. 1922, Ormsö

ORMSÖ

har enligt uppgift från Estland i slutet av föregående år medelst kabel anslutits till elnätet på fastlandet. Innevarande år skall Dagö få elström.